

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՆԵՐԿԱ ԵՎ ԱՆՑՅԱԼ (ՍՈՒՐԱՏ ԽԱՆՅԱՆԻ «ԱՐՑԱԽԻ ԱՐԾԻՎԸ» ՊՈՆԵՐԸ)

ԱՆԱԴԻՏ ԱԹԱՅԱԼ

ԱրՊՅ, Հայ գրականության և լրագրության ամբիոնի վարիչ
բ.գ.թ., պրոֆեսոր

«Պատմությունը ժողովրդի հիշողությունն է, նրա ոգու, արարունի կողմնորոշիչը: Առանց այդ հիշողության կմոլորվի, կանհետանա ժողովուրդը»,- գրում է Ս. Խանյանը, ում ստեղծագործական հունձքում բազում են մայր ժողովրդի հերոսական էջերի անդրադարձները: Կենսական խոր տպավորություններով ու գեղարվեստական հնարանքների ձեռքբերումներով հարուստ բանաստեղծը ձեռք մեկնեց պոեմի ժանրին՝ ընթերցողի դատին հանձնելով «Արցախի արծիվը», «Նահատակ լուսո», «Սհեր», «Արցախուհին» պոեմները: «Արցախի արծիվը» պոեմը բարձր գնահատվեց գրականագետների կողմից, և հեղինակը 1992թ. արժանացավ ԼՂՀ նախարարների խորհրդի Եղիշեի անվան մրցանակին: Բանաստեղծը ձեռք մեկնեց 9-րդ դարին, մի ժամանակաշրջան, երբ հայ ժողովուրդը հեծում էր արաբական խալիֆայության ծանրածանր լծի տակ: Հայ պատմագրության ականավոր ներկայացուցիչ Թ. Արծրունին իր «Արծրունյաց տան պատմություն» գրքում հանգամանորեն նկարագրել է այն կենաց ու մահու պայքարը, որ մղել է հայ ժողովուրդը Հայոց աշխարհի տարբեր մասերում: Ամմահ պատմիչը դարերին է հանձնել առանձնապես Մուշում, Սասունում և Արցախում տեղի ունեցած հերոսական այն ընդվզումները, որ կատարել է մեր ժողովուրդը: Մուշում Յուսուֆ զորավարի, այնուհետև Բուղայի ոտնձգություններն ու հալածանքները հայ ժողովրդի դեմ պատմիչը նկարագրել է անհուն ցասումով: Հայտնի է, որ 850թ. Մուշում Յուսուֆ ոստիկանի սպանությունից հետո Հայաստան ներխուժեց արաբ զորավար, ծագումով թուրք Բուղան՝ բազմահազարանոց բանակով: Նա, իրի ու սրի մատնելով հայոց գյուղերն ու քաղաքները, հասել էր Դիզակի գավառի Տող գյուղին: Այն ժամանակ Դիզակի Առանշահիկ իշխան Եսայի ապու Մուսեն իր փոքրաթիվ զորքերով դիմակայեց Բուղայի բազմահազարանոց բանակին և ջախջախիչ հարված հասցրեց նրան: Թ. Արծրունին հպարտության զգացումով է նկարագրում Եսայի ապու Մուսեի հերոսամարտը 853 թվականին, որը մոտեցրել է հայ ժողովրդի պետականության վերականգնումը 885թ.: Ս. Խանյանը, որպես թեմա ընտրելով պատմական այս իրադարձությունը, արձագանքել է արցախյան պատերազմին, որի ընթացքում հերոսացան Եսայի ապու Մուսեի թոռները հանդիսացող բազում արցախցիներ: Պատմությունը, լեզու առած, խոսեց Ս. Խանյանի «Արցախի արծիվը» պոեմում՝ հանուն այսօրվա հաղթանակի և ապագա խաղաղ կյանքի:

* Հոդվածն ընդունվել է 01.10.2013:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ԱրՊՅ Հայ գրականության և լրագրության ամբիոնը:

Պոեմն աչքի է ընկնում կուռ կառուցվածքով, պատկերային թարմ հյուսվածքով, գաղափարական հստակ ու առողջ լուծումներով: Սկզբից մինչև վերջ զգացվում է պոեմի հղացման երակը, այն է՝ սրով եկողը սրից էլ կընկնի: Կառուցվածքային տարրերի յուրահատկությամբ «Արցախի արծիվը» հայ դասական պոեմի ավանդույթների գեղեցիկ շարունակությունն է: Նախերգում Ս. Խանյանը ընթերցողին տեղափոխում է Գոխչ վանքը: Նա, թերթելով անցյալի գիրքը, հոգու և մտքի աչքերով տեսնում է մեր պապերի հերոսական գոյամարտը: Դա մի դաս է, որ ազդարարում է միշտ.

Հող ու թրի լուսե ոգին
Գիրն է ազգի և մարդու,
Ով դրանցով կամքը կոփի,
Ծնկի չի գա իր կյանքում [1]:

Նախերգում, դիմելով տեսիլքի հնարանքին, Խանյանը ընտրում է պայմանական մի ելակետ, որ հնարավորություն է տալիս ընթերցողին մտքով տեղափոխվելու անցյալի գիրկը: Տվյալ դեպքում Տողասարի զագաթին եղած հեքիաթային աշխարհի մասին է խոսքը, ուր երևում են վրնջացող այրուծիեր, զինվորայլներ, արիասիրտ այրեր, ահարկու զորավարներ, բիրտ ցեղեր, հարկահավաքներ, հարկատուներ և այդ ֆոնի վրա՝ Արցախի պայազատները: Բանաստեղծը նշում է իր տեսիլքային հանդիպումը իշխան Եսայի հետ, որի հագին «Մետաքսակար չուխան» է, կողքին՝ կապած «Թուրը Առան»: Բանաստեղծը իշխան Եսայի հանդեպ տածած իր՝ ժառանգորդի սերն ընդգծելու համար նրան համեմատում է իր Խաչի պապի հետ: Հայ մարդու սովորությամբ Եսայը բացում է մառանի դուռը, իր թրծած գավաթով առնում զինի ու հաց, պապենական հավատով խմում երեք կենաց: Հեքիաթային իմաստուն ծերունու պես Եսայն առաջինը խմում է արցախյան հողի, երկրորդը՝ այդ հողը պաշտպանողների, երրորդը՝ արցախցու կենացը: Կենացներն առաջարկելուց հետո իշխան Եսայը հեծնում է իր ձին և սլանում Բուղայի դեմ, որ վիշապի պես չոքել էր Տողասարի լանջերին: Բանաստեղծը, իրեն համարելով այդ պայքարի պատմագիր, դիմում է ընթերցողներին.

Եվ բերում են իմ այս գիրքը,
Որ ծեր սրտի հետ խոսի,
Պատմի անմահ քաջի մասին,
Մեր պապերի հավատով
Եվ Եսայու կենացն ասի
Հենց իր թողած գավաթով [2]:

Բանաստեղծը պոեմի հենց սկզբից դիմել է բանահյուսական, էպոսային նկարագրության հնարանքներին, և դա մեծապես հաջողվել է նրան: «Արցախի արծիվը» պոեմի մեջ առկա են էպոսային տարրեր... Հովսեփի, Եսայի Ապու Մուսեի, Շուշանի, Բուղայի և մյուս կերպարները բարձրացվել են գեղարվեստական պատշաճ մակարդակի վրա: «Եսայի կերպարը ստեղծելիս հեղինակի հայացքն ավելի շատ սնունդ է առել մեր նորօրյա գոյամարտի հերոսներից, նրանց հայրենանվեր ստեղծագործություններից», -գրում է գրականագետ Վ. Հակոբյանը:

Վիպական երկի թելադրանքով Խանյանը խմբավորել է իր հերոսներին: Որոշակի հարաբերությունների մեջ դնելով դրական և բացասական կերպարներին՝ Խանյանը ստեղծել է հայրենասիրական մի հիանալի երկ: Ելնելով պոեմի սյուժե-

ից՝ բանաստեղծը ներկայացնում է հաջորդաբար ծագող ու լուծվող երևույթները, հակադրությունները: Դրանով է բացատրվում պոեմի իրադարձությունների ժամանակագրական նկարագրությունը: Այն սկսվում է գլխավոր հերոսի՝ Եսայի ծննդով, բայց բավականին տեղ է հատկացված նրա հորը՝ գավառապետ Յովսեփին: Յովսեփը հաջողված կերպար է: Խանյանը կարողացել է նրան ներկայացնել հայ-արաբական փոխհարաբերությունների ֆոնի վրա: Հենց առաջին մասի առաջին գլխում ցույց է տրված Յովսեփի համբավը ոչ միայն Արցախ աշխարհում, Հայաստանում, այլև արաբական խալիֆի մոտ: Նրա անունը լսելով՝ խալիֆը հոխորտում էր և ձգտում վրեժխնդիր լինելու նրան՝ հանդուգն բնավորության համար: Յովսեփը լավ գիտեր թշնամուն՝ նենգ խալիֆին, ուստի միշտ պատրաստ էր դիմակայելու հազարացոց զորաբանակներին:

Առաջին մասի երկրորդ գլխում նկարագրված է արդեն տասնութամյա Եսայի բնավորությունը: Այդ տարիքում նրա առջև բացվել էին «Գիտության կապ ու հնար»: Եսայը հանձարաշուրթ երիտասարդ է, հմուտ գրիչ է, կարգվել է վարդապետ, եղել է Արցախի բոլոր գավառներում:

Նա ժողովրդական հերոսի համբավ է ձեռք բերում: Զջլախտի է խաղում գյուղացիների զավակների հետ, նրանց հետ լինում կիրճերում ու ձորերում: Նա «Իշխանի մոտ իշխան է, Մշակի մոտ՝ ռամիկ»: Տասնութամյա Եսայն արդեն հասցրել է դառնալ մարտերի ոգին: Լուրը հասնում է Յուսուֆ ոստիկանին, որ Յովսեփի գործերն արդեն վարում է որդին...

Պոեմում հետզհետե հարստանում և բացահայտվում են հերոսների ընթերցումները, նրանց հոգեբանությունը: Երրորդ գլուխը, որ կոչվում է «Հարկահավաք», ճշմարտացի ներկայացնում է արաբական խալիֆայության ծանր հարկահանություններն ու դրանց արյունալի հետևանքները: Հինք ընդունելով հայ պատմիչներ Սեբեոսի, Մ. Կադանկատվացու, Ղևոնդի, Հ. Սամիկոնյանի, Թ. Արծրունու, Հ. Դրասխանակերտցու պատմագրություններում եղած հաղորդումներն արաբական հարկահանությունների եղանակների ու չափերի մասին՝ Խանյանը գեղարվեստորեն հաջողված պատկերներով նկարագրում է դրանք:

Հարկահավաքին հաջորդում է զորահավաքը: Հենց «Զորահավաք» էլ վերնագրված է պոեմի չորրորդ գլուխը:

Նկարագրելով աշնանային Արաքսը՝ Խանյանը նուրբ շտրիխներով պատկերում է Դիզակը և նրա դիրքը Արցախի համար: Հարավային սահմանը՝ Արաքսը, Յյուսիսայինը՝ Իշխանագետը: Երկու քույրեր՝ մեկը մյուսին հարևան, բայց վրդովվել են նրանք: Մուշից հասել է ահարկու բոթը, որ հինգ բյուր գործով նենգ հարկահավաք Աբդլլահը մահվան կռիվն ի սուրում է դեպի Դիզակ, դեպի Արցախ: Դիզակցին, աշխատանքը թողած, զենք է վերցնում՝ պաշտպանելու իր օջախն ու տունը:

Խանյանը ուսումնասիրել է հայոց այրուծիի պատերազմական արվեստի մասին եղած հաղորդումները և հմտորեն օգտագործել պոեմում: Հենց այս գլխում նա ներկայացնում է Դիզակի այրուծիի մարտական գործողությունները, որ հաճելի տպավորություն են թողնում: Թշնամին անհամար է: Պատմիչ Թ. Արծրունու գրքից օգտվելով՝ բանաստեղծը նկարագրում է թշնամու բանակի ամբողջ կազմը, որի մեջ են փահլևան-ըմբշամարտիկներ, բազում դրոշներ, անքանակ փողեր, անհամար թմբուկներ, նիզակակիրներ, նետածիգներ, կապարծակիրներ,

տապարակիրներ, մեքենաներ: Նրանց դեմ առ դեմ կանգնած է Դիզակի այրու-
ծին: Երեք կողմից սեղմելով թշնամուն՝ արցախցիները հրաշքներ են գործում:

Արցախյան կոլորիտն ստեղծող ու ժողովրդական ավանդույթները ներկա-
յացնող պատկերները պոեմին հաղորդում են էպոսային բնույթ: Այդ առանձնա-
հատկությունն իրեն զգացնել է տալիս նաև երկրորդ մասում: Այստեղ հատկան-
շական են համարյա բոլոր բաժինները: «Հանդիպում» գլխում նկարագրված են
Քիրսա սարի լանջերին փռված անտառները, որ ժողովուրդն անվանում է
Արևասար: Եսայն ամեն տարի՝ ձմեռ թե աշուն, ընկերների հետ որս էր անում: Մի
անգամ էլ որսի ժամանակ հանդիպում է Տունի գյուղի տանուտեր Ադամի աղջ-
կան՝ Շուշանիկին: Եսայը Սասնա ծռերին հատուկ բնավորությամբ իր սերն է
հայտնում Շուշանիկին, իսկ վերջինս էլ ասես Ծովինարի, Դեղծուն Ծամի, Խան-
դուք Խաթունի և Գոհարի ժառանգորդն է, նրանց ամոթխածությամբ և սիրո ազն-
վագույն ընկալմամբ պատասխանում է քաջին: Երկրորդ մասի երկրորդ գլուխը
կոչվում է «Նշանդրեք»: Հաճելի լուրը տարածվում է Տողում, որ քաջ իշխանը աղ-
ջիկ է ընտրել: Այդ մասին կարդում ենք.

Տումուց մինչև Տող թևում է լուրը,
Կամուրջ են հյուսում երկու գերդաստան,
Աղոթք էր դարձել և՛ Թթու ջուրը,
Որպես զույգերի հանդիպման վկան:
Սուրբ Դիզափայտը ժպտում էր Քիրսին,
Որպես սրբազան՝ ձեռքին բուրվառը,
Աշնան երփներանգ գորգերը ուսին,
Աչքալուսանք էր հղում Թարթառը[3]:

Այդ աչքալուսանքին մասնակցում է ամբողջ Արցախը՝ ժայրեժայր: Բնության
անձնավորման եղանակով Խանյանը ընդգծում է Դիզակի երիտասարդ իշխանի
հանդեպ առաջացած համաժողովրդական մաքուր սերը: Դա երկրի և հերոսի
համաձույլ ընդգրկման և փոխադարձ նվիրվածության խորհրդանիշ է, ժողովր-
դական բանահյուսության ավանդույթներով ստեղծված հիանալի պատկեր: Նո-
րափեսայի նշանդրեքը նկարագրվում է որպես ժողովրդական տոնահանդես:
Առանձին շտրիխներով Խանյանը ստեղծել է արցախյան սովորույթները վերծա-
նող հետաքրքիր պատկերներ, որոնցից զգում ես մեր հնօրյա նահապետական
նիստուկացի գեղեցկությունն ու բույրը:

Սիրո, հավատարմության, հայրենի օջախի հետ անհատի ճակատագրի սերտ
կապի, կանացի տազնապի, տղամարդու կամքի, ուժի և անձնուրացության
հրաշալի պատկեր է երկրորդ մասի երրորդ գլուխը, որ կոչվում է «Երազ»: Շու-
շանիկի երազը ոչ միայն նշանվող զույգերի ներկան պատկերող կանխազա-
ցում է, այլև օրինակելի ընտանիք կազմելու վերաբերյալ արցախցի զույգերի
պատրաստակամությունը ցուցադրող ասք: Հեքիաթային-տեսիլքային, կենսա-
կան է Շուշանի երազը: Նա Եսային պատմում է, որ երազում իրենք թևում ու հաս-
նում են Վերին Միակին, որի մոտ Որդին էր, իսկ դեմը՝ Հոգին: Նրանք արցախցի
զույգին նստեցնում են իրենց քով, ողջունում: Արարիչը ջրդեղում է Եսայի թու-
րը, Քրիստոսն օծում է մեռնոնով, իսկ հոգին զինում է Եսայի ոգին: Նրանք հաղթու-
թյան պսակ են դնում Եսայի գանգուրներին.

Ասացին. «Երկիր ունես՝ մի եղես,

Կխուժեն ձախից, կխուժեն աջից,
Պարտություն երբեք չի լինի աջիդ...[4]

Քրիստոսը բուրվառը ձեռքին, զույգին սրբության ծիրանի է հազցնում և մաղթում.

Դուք դառնալու եք
Չարզված պապ ու տատ,
Օջախով ամուր
Ու պարսպապատ:
Արցախը ձեզնից դաս է առնելու,
Ձեր սերը մի սուրբ թաս է դառնալու,
Ու ձեր պատկերի առաջ փառավոր
Խոնարհվելու են սերունդները նոր [5]:

Կարդալով այս տողերը՝ աչքերիդ առջև հառնում է տաղանդավոր քանդակագործ Ս. Բաղդասարյանի «Մենք ենք, մեր սարերը» քանդակը, որ խտացնում է արցախցի պապի և տատի հավատարիմ սերը միմյանց նկատմամբ և հայրենի օջախին ու լեռներին կապված լինելու նրանց երազն ու կյանքը: Կասկածից դուրս է, որ Խանյանը իր այս պատկերն ստեղծելիս նկատի է ունեցել նաև ակաճավոր արվեստագետի՝ աշխարհին ծանոթ հուշակոթողը: Երկու դեպքում էլ՝ և՛ քանդակագործը, և՛ բանաստեղծը արցախցու առջև առաջին հերթին բացում են հենց արցախցու մաքրամաքուր հոգու աշխարհը՝ որպես ինքնաճանաչման, ինքնահաստատման խորհրդանիշ:

Խանյանը նահապետական ժամանակների բացահայտմամբ զեղարվեստորեն խորացնում և ընդհանրացնում է ժողովրդական սովորույթները: Չարսանիքի նկարագրման ընթացքը կապված է Եսայի և Շուշանիկի ջերմ սիրո, հայրենի օջախի հետ կապված տազնապի և պատասխանատվության զգացումի հետ: Այդ են վկայում և՛ գուսանների ձոներգերը, և՛ հարսանքավորների ապրումները: Օգտագործելով հայ ժողովրդական էպոսի զեղարվեստական առանձնահատկությունները՝ Խանյանը մեջբերում է տարեց և ջահել գուսանների գովքը Եսայի մասին:

Ս. Խանյանի «Արցախի արծիվը» պոեմը կարող ենք համարել Արցախի միջնադարյան կյանքի հանրագիտարան: Այն լայն կտավի վրա խոր ու ճշմարտացի, զեղարվեստական անպաճույճ առանձնահատկություններով է պատկերում արցախահայության միստուկացը, մարտական ոգին, անզիջում պայքարն արաբական խալիֆայության դեմ: Պոեմում էջից էջ, գլխից գլուխ նոր երանգներ են երևան գալիս, ընդգրկում հստակ ու պատկերավոր խոսքի, հոգեբանական լիցքավորման նոր ելևէջներ: Խանյանը համոզիչ գույներով ցույց է տալիս համաժողովրդական սերը իշխանի հանդեպ, արցախցիների պատրաստակամությունը՝ զորահավաք լինելու դեպքում պատրաստ ներկայանալ Գտչավանք:

Էպիկական շնչի տեսակետից առանձնապես աչքի է ընկնում պոեմի երրորդ մասը: Այստեղ բանաստեղծը ցույց է տալիս Բուդայի գլխավորությամբ արաբական զորքի ներխուժումը Ուտիք և ապա Արցախ: Բանաստեղծը պատկերային համոզիչ հյուսվածքով ներկայացնում է Բուդայի և նրա զորքերի դաժանությունը:

Օգտվելով Թ. Արծրունու գրքից՝ Ս. Խանյանը բանաստեղծական նոր հնա-

րանքներով բերում է Բուղայի նամակ-հոխորտանքը՝ ուղղված Եսային: Նրանց միջև տեղի ունեցած առաջին ճակատամարտը, այդ ֆոնի վրա Սմբատ Բագրատունու անբացատրելի ծառայությունը Բուղային, Սմբատի որդու՝ Մուշեղի նախատինքը հորը:

«Ծուղակ» չորրորդ գլխում ցույց է տրված խալիֆաթի զինվորների նենգությունը հայ հայրենասերների հանդեպ: Գերված հայ զինվորներից մեկի՝ Հաբեթնակի խոսքը հնչում է որպես ժողովրդական իմաստության և խաղաղասիրության, անձնուրացության և ոգու արիության խորհրդանիշ:

Պոենի սյուժեն բացահայտվում է հայրենիքի պաշտպանության գաղափարի հիման վրա: Եսայը հայկյան Առանի նետ ու աղեղով ոտքի է ելնում արաբական խալիֆայության դեմ՝ լավ հասկանալով, որ առանց պայքարի հնարավոր չէ փրկել ու պահպանել օջախ հայրենին: Պոենի նախավերջին «Հաղթանակ» գլխում իսանյանը դրսևորել է էպիկական ժանրի մեջ ունեցած իր տաղանդը: Հարագատ մնալով ժողովրդական վիպերգերի, առանձնապես էպոսի ավանդույթներին՝ իսանյանը ինքնատիպ ու թարմ պատկերներով ցույց է տվել պարտության դատապարտված բռնակալի վերջին փորձերը և նրա դիմաց հայրենի հողից ուժ ու կամք առած Եսայի խորտակիչ հարվածը: Բանաստեղծը գունեղ ու տեսանելի պատկերներով ներկայացնում է մի կողմից դեպի Գտիչ վանք սողացող թշնամական բանակի գործողությունները, մյուս կողմից՝ իշխան Եսայի ժողովրդական զորագնդի իր պատրաստականությունը՝ ոսոխին խորտակիչ հարված հասցնելու համար:

Պոենի յուրաքանչյուր գլուխ, յուրաքանչյուր էպիզոդ բանաստեղծական կատարման, բովանդակության և ձևի միասնության օրինակելի պատկեր է: Դրա լավագույն վկայություններից է «Հաղթանակ» գլխի հատվածներից մեկը՝ նվիրված Արցախա նահատակների հավերժությանը:

Պոենի վերջին գլուխը վերնագրված է «Յյուրը»: Թ. Արծրունին իր «Պատմության» մեջ այնպես է նկարագրել Արցախը, այնպիսի ոգևորությամբ է պատմել արցախցիների հերոսական պայքարը, որ թվում է, թե նա եղել է Արցախում: Հաստատված չէ՝ արդյո՞ք նա եղել է պատմական Հայաստանի այդ նահանգում: Ս. իսանյանը պատկերում է Թ. Արծրունու այցը Արցախ, կոնկրետ՝ Ամարաս: Հանդիպմանը ներկայանում են Արցախի 12 գավառների աշխարհիկ և հոգևոր դասերի ներկայացուցիչները՝ արժանին հատուցելով մեծ պատմիչին և զոհյալ մարտիկների հիշատակին: Թուվման իր ելույթում ընդգծում է.

Պիտի ապրի քաջ Եսայը գրույցներում հավերժաբար,
Քաջերի հետ նա կմտնի մատյանիս մեջ մետրոպատառ:
Արժանի է քաջ Եսայը, արժանի է մեր աւքերին.
Նրա թուրը նոր ուժ տվեց արցախական հրաշքներին:
Դարերի մեջ Արցախը սեզ արծիվներ է ծնել անթիվ,
Դիզակեցի իշխանին էլ անվանում են լեռան արծիվ [6]:

Պոենն ավարտվում է վերջերգով, որի մեջ իսանյանը մեր պատմական անցյալի հերոսական ոգին կապում է ներկայի և ապագայի հետ: Այդ ընթացքում խորհրդանշվում է Տողասարի գագաթին թառած Գոչավանքը, Եսայի ոգին և հայոց գիրը, «Սարը կանգուն է, գիրը՝ հոլովվող, կրակն անմարում», այդ կրակով Եսայն ապրում է հայոց աշխարհում: Բանաստեղծը Եսայի անմահությունը տես-

նում է Արցախա լեռներում տեղի ունեցած բոլոր իրադարձությունների և գործողությունների մեջ: Սերունդները նրան տեսել են իր նժույզին նստած մերթ սելջուկների դեմ մարտնչելիս, մերթ մոնղոլների, մերթ թուրքերի:

Ս. Խանյանը «Արցախի արծիվը» պոեմը գրելիս հմտորեն շարունակել է ժողովրդական էպոսի և ավանդավեպերի գեղարվեստական մշակումների ավանդույթները: Բանաստեղծը, հարազատ մնալով պատմական իրադարձություններին, յուրովի մեկանբանություն է տվել թեմային: Օգտվելով Թ. Արծրունու և մյուս պատմիչների գրքերից՝ իր կերպարներին ցույց է տվել պատմական քաղաքական կոնկրետ հարաբերությունների ոլորտում: Հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարը ներկայացվում է որպես արդարացի գոյամարտ: Այդ ֆոնի վրա էլ ցույց է տրվում երկու հակառակորդ ուժերի, հակամարտ նպատակների բախում: Հայարաբական հակամարտ հարաբերությունների ընթացքում հանդես են գալիս հայ ժողովրդի բնավորության գծերն ընդհանրացնող իշխան Եսայր և արաբական խալիֆայության դաժանությունը մարմնավորող Բուղան: Հայ ժողովուրդը խաղաղասեր է, աշխատասեր, նրա միակ նպատակն է պաշտպանել իր հայրենի հողն ու ազգային, ընտանեկան սրբությունները: Արցախա զինվորյալներն ինքնակամ նետվում են մարտի, Եսայի դեկավարած ազատագրական պայքարին մասնակցում անձնուրաց: Եսայը բարձր է գնահատում հայրենիքի անկախության և խաղաղության արժեքը և իրեն զոհաբերում է Արցախ աշխարհի, ամբողջ Հայաստանի ազատության ճանապարհին:

Եսայը հայրենասեր լինելու հետ մեկտեղ ժողովրդասեր է, ընտանիքի պատիվը բարձր գնահատող այր, անձնագրի զինվոր է, մարտական ընկեր: Խանյանը այս ամենը բացահայտել է գեղարվեստական թարմ պատկերներով:

Նույն հաջողությամբ նա ստեղծել է Հովսեփի, նրա զինակիցների, արաբական խալիֆայության դաժանությունը ներկայացնող Յուսուֆի, Բուղայի, Աբդուլահի, Աբդիի կերպարները:

Առինքնող, ռեալիստական նուրբ երանգներով են ստեղծված արցախցի կանանց կերպարները: Առանձնապես հաջողված է Շուշանիկը: Նա հայ կնոջ բոլոր բարեմասնությունների խտացումն է: Նա հավատարիմ կին է, քնքուշ մայր, հայրենիքի ճակատագրով ապրող զինվոր:

«Արցախի արծիվը» պոեմը Արցախյան գոյամարտի տարիներին ստեղծված լավագույն ստեղծագործություններից է, արդի հայ պոեզիայի գեղեցիկ էջերից:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Խանյան Ս., Ընտիր երկեր, հ. III, Ստեփ., 2010, էջ 136:
2. Նույն տեղում, էջ 7:
3. Նույն տեղում, էջ 161:
4. Նույն տեղում, էջ 165:
5. Նույն տեղում, էջ 165:
6. Նույն տեղում, էջ 208:

РЕЗЮМЕ

История: настоящее и прошлое (Поэма С.Ханяна “Орел Арцаха”)

Анаит Атаян

В годы Арцахского движения наша литература пополнилась произведениями, посвященными историческому прошлому.

В произведениях С.Ханяна также прозвучала историческая тематика, сливаясь с современными проблемами народа. Его поэмы стали призывом к борьбе нового поколения. Задачи освобождения и признания независимости Арцаха как истинные цели прибавили произведениям поэта героическое содержание. В поэме «Орел Арцаха» С.Ханян своим философским восприятием истории описал героические страницы борьбы армянского народа, представляя его как пример для современного поколения.

Указанное произведение является продолжением лучших традиций армянской классической поэмы.

SUMMARY

The History: the Present and the Past (The poem by S.Khanyan, The Eagle of Artsakht)

Anahit Atayan

During the years of Artsakh war our literature was enriched with the works devoted to the historical past.

S. Khanyan in his works also touched upon the historic issues and thus wrote about the problems which troubled the people. His poems have become an appeal for the new generation to struggle. The freedom and independence fight of Artsakh are in the focus of his works. In his poem «The Eagle of Artsakh» S.Khanyan described the heroic pages of the Armenian people's history introducing it as them as a “specimen” for the young generation. In the poem "The Eagle of Artsakh" S.Hanyan presented the philosophical aspect of the struggle of the Armenian people.

The given poem can be regarded as the continuation of the best traditions of the Armenian classical poem.